

7. Практика Верховного Суду за червень 2019 року [Електронний ресурс]. URL: <https://taxlink.ua/ua/court/postanova-verhovnogo-sudu-vid-05062019-roku-u-spravi-908156818/>

8. Ухвала Касаційного адміністративного суду від 3 лютого у справі № 160/6823/19 [Електронний ресурс]. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/87363581>

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-040-7-21>

ПОХІДНІ ПОЗОВНІ ВИМОГИ В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ: ХАРАКТЕРИСТИКА ПРОЦЕСУАЛЬНОГО СТАТУСУ ВІДПОВІДАЧА (НА ПРИКЛАДІ ДЕРЖАВНОГО РЕЄСТРАТОРА)

Короед С. О.

*доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри права
ЗВО «Університет Короля Данила»
м. Івано-Франківськ, Україна*

Цивільний процесуальний кодекс України в редакції Закону від 3 жовтня 2017 року № 2147-VIII (далі – новий ЦПК) на законодавчому рівні закріпив таке процесуальне поняття, як похідні позовні вимоги, яке вже тривалий час використовувалось в судовій практиці, зокрема у спорах щодо права власності на нерухоме майно та державної реєстрації речових прав на нього. Новий ЦПК похідною позовною вимогою називає вимогу, задоволення якої залежить від задоволення іншої позовної вимоги (основної вимоги) та передбачає можливість їх об'єднання в одній позовній заяві (ч. 1 ст. 188); похідна позовна вимога може бути пред'явлена як до того самого відповідача, так й до різних відповідачів (п. 1 і 2 ч. 2 ст. 188); до похідних позовних вимог новий ЦПК відносить вимоги щодо реєстрації майна та майнових прав, інших реєстраційних дій, які є похідними від спору щодо такого майна або майнових прав (ч. 1 ст. 19, ч. 8 ст. 30). В своїх попередніх наукових публікаціях ми вже встановили, що в цьому випадку законодавець має на увазі такі похідні позовні вимоги, які адресовані іншим суб'єктам (не безпосереднім учасникам спірних цивільних матеріальних правовідносин) та спрямовані на реалізацію рішення суду в частині

задоволення основної позовної вимоги стосовно цивільних прав особи на майно [1].

Узагальнення відповідних літературних джерел з цивільного процесу дало нам підстави виділити відповідні ознаки сторін в цивільному судочинстві та встановити, що відповідач має бути учасником та матеріально заінтересований у спірних матеріальних (цивільних, сімейних, житлових, трудових, земельних тощо) правовідносинах з позивачем [2, с. 272–273].

Повертаючись до похідних позовних вимог зазначимо, що з огляду на визначений ч. 1 ст. 19 ЦПК їх характер (вимоги щодо реєстрації майна та майнових прав, інших реєстраційних дій, які є похідними від спору щодо такого майна або майнових прав), відповідачем за такими похідними вимогами мають бути державні реєстратори (в сфері державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та державної реєстрації юридичних осіб). З огляду на встановлені нами ознаки процесуального статусу сторін (зокрема, відповідача), державний реєстратор може бути матеріально заінтересований в результаті вирішення спору лише у випадку здійснення ним незаконних реєстраційних дій, про скасування чи визнання протиправними яких заявлено похідну позовну вимогу одночасно із основною вимогою вирішити спір щодо цивільних прав на майно. В цьому випадку похідні позовні вимоги до державного реєстратора будуть відповідати способу захисту цивільних прав та інтересів, передбаченому п. 10 ч. 2 ст. 16 ЦК України, щодо визнання незаконними рішення, дій чи бездіяльності органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб. Тому, за таких обставин, участь державного реєстратора в процесуальному статусі відповідача відповідатиме правовому статусу останнього, а також характеристикам процесуального статусу відповідача, напрацьованими теорією цивільного процесу.

Водночас в цивільних справах в порядку цивільного судочинства можуть заявлятися похідні позовні вимоги щодо реєстрації майна та майнових прав, інших реєстраційних дій, стосовно яких не ставиться питання щодо їх незаконності, а дії (рішення) державного реєстратора не оскаржуються як неправомірні (саме такому випадку й присвячена наша публікація). Такі похідні вимоги пов'язанні зазвичай з необхідністю вчинення певних реєстраційних дій, які впливають з вирішеної судом основної позовної вимоги. Як ми встановили вище, похідні позовні вимоги, у випадку їх заявлення, мають адресуватись саме державному реєстратору (якого позивач просить через суд зобов'язати вчинити певну реєстраційну дію), а відтак останній в справі

повинен мати процесуальний статус відповідача за таким позовними вимогами. Адже, як справедливо зазначає А.С. Олійник, використання терміна «зобов'язати» означає, що на сторону в позовному провадженні, заінтересовану особу в окремому провадженні, яка брала участь у справі, покладено обов'язок вчинити певні дії. Отже, передбачається поширення на цих осіб законної сили рішення суду, що недопустимо без залучення особи до розгляду справи [3, с. 139]. Таким чином, у випадку необхідності покласти на державного реєстратора обов'язку вчинити певну реєстраційну дію, яка впливає із вирішеної судом основної позовної вимоги, вимагається участь у справі такого державного реєстратора саме в процесуальному статусі відповідача.

Як роз'яснював Пленум Верховного Суду України, суд повинен у мотивувальній частині рішення встановити, чи були порушені, невизнані або оспорені права, свободи чи інтереси цих осіб, а якщо були, то вказати, чи є залучений у справі відповідач відповідальним за це (абз. 2 п. 11 постанови Пленуму Верховного Суду України від 18.12.2009 № 14 «Про судові рішення у цивільній справі»).

Проте в наведеному вище випадку державний реєстратор не буде особою, яка порушила, не визнала чи оспорила права позивача. А відтак державний реєстратор, виступаючи в процесуальному статусі відповідача, не буде перебувати в матеріально-правовому спорі з позивачем; жодних матеріальних чи нематеріальних благ державний реєстратор не набуде і не втратить; жодного особистого юридичного інтересу заперечувати проти основних позовних вимог позивача у державного реєстратора немає. Тому державний реєстратор не буде володіти тими основними (ключовими) ознаками процесуального статусу відповідача, виробленими наукою цивільного процесуального права.

В цьому випадку в цивільному процесі з'являється учасник справи в процесуальному статусі відповідача з принципово новими ознаками (характеристиками). Так, не будучи особою, яка є відповідальною за порушення (невизнання, оспорення) прав позивача, державний реєстратор, як ми встановили раніше, має брати участь у справі в процесуальному статусі відповідача, а заявлені до нього похідні позовні вимоги будуть мати свій зміст, тобто конкретний спосіб захисту.

Як відомо, способом захисту права є визначені матеріальним правом (законом чи договором або впливають з їх положень) примусові заходи, спрямовані на відновлення порушених чи підтвердження оспорюваних чи невизнаних прав, припинення їх порушення, компенсацію заподіяної потерпілому шкоди, або ж інші заходи, що здатні ліквідувати несприятливі наслідки для потерпілого і впливати на порушника.

В нашому випадку факт порушення (оспорення чи невизнання) прав позивача з боку державного реєстратора буде відсутній, а похідні позовні вимоги до нього, які фактично є безспірними, будуть спрямовані на відновлення порушених чи підтвердження оспорюваних чи невизнаних прав, припинення їх порушення. Тобто державний реєстратор, на думку позивача, має вчинити певні (технічні) реєстраційні дії (наприклад, скасувати реєстраційний запис або вчинити новий запис – виключити чи включити до реєстру певні відомості), необхідні для поновлення порушеного (припинення порушення) права позивача у зв'язку із задоволенням судом основних позовних вимог про захист цивільного права.

Отже, у наведеному випадку фактична участь у справі державного реєстратора (який своїми діями чи бездіяльністю не порушував прав позивача, за захистом яких він звернувся до суду) буде пов'язана виключно із необхідністю вчинення ним реєстраційних дій з метою офіційного визнання (оформлення) тих правових наслідків, які настануть в результаті задоволення судом основної позовної вимоги, оскільки наявність відповідного реєстраційного запису (який просить скасувати позивач) або його відсутність (якщо позивач просить здійснити реєстраційну дію, вчинивши новий запис) буде продовжувати порушення права позивача, на захист якого спрямована основана позовна вимога (або створюватись перешкоди для реалізації позивачем його прав, визнаних судом в результаті задоволення основної позовної вимоги), тому за допомогою похідної позовної вимоги й вимагається вчинення державним реєстратором дій задля припинення такого порушення.

Література:

1. Короед С. О. «Похідні» позовні вимоги в новому Цивільному процесуальному кодексі України: доктринальне тлумачення, особливості вирішення та виконання (на прикладі цивільно-правових спорів щодо прав на майно). Судова апеляція. 2018. № 1 (50). С. 40–49.
2. Короед С. О. Процесуальне забезпечення ефективності цивільного судочинства: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.03. К., 2014. 489 с.
3. Олійник А. С. Узагальнення практики розгляду судами цивільних справ про усиновлення дітей, позбавлення батьківських прав, встановлення опіки та піклування над дітьми (продовження). Судова апеляція. 2009. № 2 (15). С. 122–144.